

Lógósok vagy bűnbakok? ⁽¹⁾

Katonai szolgálat alól felmentett zsidók ellenőrzése 1918-ban

„Az úri osztályban is, de leginkább paraszt és munkásosztályban a háború hosszú tartama miatt általános a zúgolódás [...] hallottam oly választ is, hogy szívesebben tűrné a nép a háborúval járó nélkülözést, ha nem látná azt a sok előnyt a zsidóknál - különösen a harctéri szolgálat alól való könnyű kibúvás, de más téren is” - írta jelentésében Fáy főhadnagy a nógrádi néphangulatról 1918 tavaszán. A honvédelmi miniszter bizottságot küldött ki a vármegyébe. Kiderül: a háború utolsó évére a társadalom alsó rétegeiben is felerősödött a zsidóellenesség, nemcsak a középosztályban.

Bevezető

Az évekig elhúzódó háború terhei és negatív hatásai miatt sokféle feszültség jelent meg a magyar társadalomban, melyek közül az egyik legfeltűnőbb a felerősödő zsidóellenesség. Pedig a háború nem így indult! Lelkesedésből és optimizmusból kezdetben nem volt hiány, s ebben az általános eufóriában a magyar zsidóság vezetői is osztoztak. A zsidó vallási vezetők hősiesség helytállásra és kitartásra szólították fel hittársaikat. „A liberális és a felekezeti zsidó újságokban is sorra jelentek meg az áldozatvállalásra buzdító cikkek. „Összefortunk, egybeolvadtunk szívvel-leléekkel nemzetünkkel [...] felajánljuk lelkesedve ezért a szent földért, ezért a nagy és nemes nemzetért: az életünket is. Láttunk titeket, magyar zsidó testvéreim, ott a vonuló csapatok közt [...] harcba a királyért, kinek jogai alatt lettünk szabad emberek, harcba a nemzetért, mely befogadott, magához ölelt, otthont adott, földet és levegőt nekünk.” - írta Szabolcsi Miksa, az asszimilációt pártoló irányzat egyik prominens alakja az általa szerkesztett Egyenlőségben, a legolvasottabb magyar nyelvű zsidó lapban, mely a neológok szócsövének számított. Az általános hazai lelkesedésen kívül az optimista hangulat kialakulásában közre játszott, hogy sokan azt várták a közösen vívott harctól, hogy az antiszemitizmus teljesen el fog tűnni, s nem lesz akadály a zsidóság beolvadásának. Az Egyenlőség is ezt a reményét fejezte ki, és azonosulva a háborús célokkal, üdvözölte a kilencszázezer zsidónak jogegyenlőséget és életlehetőséget adó Osztrák-Magyar Monarchia háborúját a zsidókat diszkrimináló rendszeréről és pogromjairól hírhedt cári [popup title="Oroszország ellen" format="Default click" activate="click" close text="A lap szembeállította az Osztrák-Magyar Monarchia által megtestesített szabadságot és kultúrát az Oroszországnak tulajdonított elnyomatással és barbársággal: „revanche a kievi pörökért és razzikáért, halálos éjekért és rettentő napokért [...] revanche a rabságban töltött századokért.” Revanche. Egyenlőség, 1914. szeptember 6. 1–2.]. Egy másik zsidó lap, az Ungarländische Jüdische Zeitung ugyanakkor pesszimistán ítélte meg a várható fejleményeket, az antiszemitizmus fellángolásától tartva.

A nagy háborús lelkesedés hamar lelohadt, amint közvélemény szembesült az elhúzódó háború szörnyű következményeivel, a hozzátartozók elvesztésével, a visszatérő csonka-béna katonák látványával, az ellátás és az életszínvonal folyamatos romlásával. A besorozott zsidóknak a háború veszélyein kívül még egy nehéz dilemmával is szembe kellett nézniük: hogyan viszonyuljanak a szembenálló seregekben harcoló zsidókhoz? A központi hatalmak seregeiben 450 ezerre tehető izraelita vallású katonák száma, többségük, mintegy 320 ezer fő a Monarchia katonája volt. Közel 100 ezer fő harcolt a német hadseregben, ennél jóval kevesebb, 18 ezer a török, s 12 500 a bolgár seregben. Az antant oldalán még többen vettek részt a háborúban, egyedül a hatalmas orosz seregbe 650 ezer zsidót soroztak be, a francia seregben 555 ezer, a brit hadseregben 50 ezer, az USA hadseregében negyedmillió zsidó katona harcolt.

A Monarchia hadseregében a háború előtt a teljes katonai állomány 3,1%-át adta a zsidóság, ami alatta maradt a zsidók Monarchiabeli számarányának (4,4%). A zsidó katonatisztek aránya még kisebb volt, de európai viszonylatban egyáltalán nem volt elhanyagolható. Az osztrák-magyar hadsereg befogadta a zsidókat a tisztikarba, egyenlő bánásmódot és katonai karriert biztosított számukra, néhányan a tábornoki rangot is elérték, miközben Oroszországban vagy Romániában a zsidók teljesen ki voltak zárva a tisztí karból, és a német hadseregben is csak tartalékos tiszt lehettek, hivatásos tiszt nem. Deák István adatai szerint 1911-ben a Monarchia hivatásos tisztjeinek 0,6%-a volt zsidó vallású, ezen belül az egészségügyi tiszték 1,9%-a, a gyalogsági tiszték 0,8%-a, és a lovassági tiszték 0,1%-a. Viszont a tartalékos tiszték és a katonai tisztviselők között nagyságrendileg nagyobb, 17-18% volt a zsidók aránya. A jelenség részben azzal magyarázható, hogy a középosztályba tartozó tanult zsidó fiataloknak csak kisebb része törekedett hivatásos katonatiszti pályára, mert itt a társadalmi beolvadás lassabban ment, mint a civil életben, ugyanakkor a hazai zsidóság felét kitevő ortodox zsidók számára az is akadályt jelentett, hogy a hadseregben nem volt lehetőség a szigorú vallási előírások megtartására (kóser étkezés, szombati tilalmak). Sok zsidó vállalta viszont a sorkatonai szolgálat helyett a tartalékos tisztí kiképzést, aminek középiskolai végzettség és általános műveltségi vizsga volt a feltétele. A tartalékos tisztí rang presztízzsel is járt, s karrierépítő tényezőnek számított a civil életben.

A tisztikar zsidó és nem zsidó tagjai közötti viszonyt Deák korrektnek nevezi, ami Gyurgyák János értelmezésében inkább a hűvöshöz áll közelebb. Tény, hogy a háború előtt a Monarchia harci egységeinél szolgáló 23 zsidó származású tábornok és ezredes közül 14, tehát több mint fele kikeresztelkedett, amit indokolhatott a biztosabb előrejutás reménye és az asszimiláció teljessé tétele, bár ilyen feltétel a katonai karrier területén nem volt, és a felekezethez hű zsidó tiszték is előreléphetek a ranglétrán. A zsidó származású magyar tiszték közül a legmagasabb posztra Hazai Samu jutott, aki a honvédelmi miniszterségig vitte. Kohn Sámuel néven lépett a hadsereg kötelékébe, majd hadnaggyá történt kinevezésekor, 1876-ban, 35 éves korában kikeresztelkedett és nevét magyarosította. 1910-től vezette a honvédelmi tárcát, 1912-ben bárói címet, 1916-ban vezérredesi rangot kapott. 1917 februárjában, amikor a közös hadsereg pótlásügyi főnökévé nevezték ki, lemondott a miniszterségről.

A háború második felében a hátszágban fokozódó nélkülözés társadalmi feszültségekhez, nagytöke- és bankellenes hangulat kialakulásához vezetett. Ezzel együtt - akárcsak a Németországban és Ausztriában - érezhetően felerősödött az antiszemitizmus. 1916-tól fórumot kaptak a nyíltan zsidóellenes nézetek a sajtónyilvánosságban. Olyan kisebb lapok vitték ebben a prímét, mint az újonnan indult Sajtó, Új nemzedék, Keresztényszocializmus, valamint a korábban alapított Cél, melynek antiszemita fordulata 1916 végéhez, 1917 elejéhez köthető. 1916-1917-ben a zsidóellenes hangok a parlamentben is megjelentek, főként a függetlenségi ellenzék és a Katolikus Néppárt soraiban. Az antiszemita egyik kedvenc témája volt a zsidó iparosok, kereskedők, bankárok vagyamosodása és „nyerészkedése”. Nem túlzás azt állítani, hogy a zsidó vállalkozók egyetlen országban sem játszottak olyan kiemelkedő szerepet a hadigazdaság működtetésében, mint hazánkban. Az ellenzék soraiból a Tisza-kormányt is megvádolták azzal, hogy zsidóbarát, s egyszerre támadták a kormányt a zsidó tőkével, mondván „közös vállalkozásban irányítják a hadigazdaságot.” A hadiszállításokból meggazdagodott, a köznyelven „hadimilliomosoknak” nevezett szűk réteg tagjai fényűző, pazarló életet éltek a fővárosban és a nagyobb vidéki városokban, ami láthatóvá tette az újonnan kialakult jövedelmi különbségeket. Kozma Nándor 1918-ban megjelent Hadimilliomosok című könyve 26 sikeres, újgazdaggá vált vállalkozó karriertörténetét ábrázolta, akik közül húsz lehetett zsidó származású. Ismeretes, hogy az ország legnagyobb hadiüzeme a csepeli Weiss Manfréd Művek volt, ahol a munkáslétszám ötezerről közel harmincezerre nőtt a háború alatt. A hadimilliomosok sorában Weiss Manfréd volt az első, akinek vagyonát a háború végére félmilliárd és egymilliárd korona közötti értékre becsülték. Vállalatai nagyarányú bővítése mellett a világháború éveiben 12 millió koronánért földbirtokot vásárolt. Weiss Manfréd az antiszemita támadások egyik fő célpontjává vált, olyan képtelen, túlzó vádak is hangoztatottak ellene, hogy egész Magyarországot fel akarja vásárolni.

Az ipari és kereskedelmi vállalatok mellett a budapesti nagybankok is bekapcsolódtak a hadiszállításokba, és fontos szerepet játszottak a hadsereg és a lakosság ellátását biztosító központok (fémközpont, bőrközpont, pamutközpont, stb.) létrehozásában és irányításában. A Magyar Általános Hitelbank vezetésével, fővárosi bankok és gabonakereskedő cégek részvételével jött létre 1915 elején a Gabonarekviráló Központ, Klein Gyula bankigazgató vezetésével. Néhány hónappal később a Haditermény Rt. lépett a helyére, s vette át szerepét, új feladatköreit mellett. Bár a bankoknak egyes üzletágaikat fel kellett adniuk, a háború alatt bővítették gazdasági érdekeltségeiket és ingatlanüzleteiket, részt vettek a nyersanyagközpontok tevékenységében, birtokokat béreltek, mezőgazdasági vállalkozásokat indítottak, egyszóval „a magyar gazdaság mindenesei” lettek, s hatalmas profitokat könyvelhettek el.

Az antiszemitizmus felerősödésében döntő szerepet játszott a háború okozta szenvedések és nélkülözések miatti elégedetlenség. A falvakban, miután a családfő bevonult, a munkák döntő része a nőkre, valamint az öregekre és a gyermekekre hárult, ami tömeges elszegényedéshez vezetett. A bevonultak után járó segélyek összegét ugyan fokozatosan emelte a kormány, de ez nem tartott lépést az áremelkedéssel, s a megélhetéshez elég kevés volt. Különösen nehéz helyzetbe kerültek a többgyerekes, kereső nélkül maradt családok. Az infláció az életszínvonal nagyarányú csökkenéséhez vezetett szinte minden társadalmi rétegben. A háború előtti szinthez képest a tisztviselői reálbérek 67%-kal estek vissza, míg a napszámosoké 54%-kal, a munkásoké 47%-kal. Az infláció különösen súlyosan érintette a középosztály alkalmazottait és tisztviselői rétegeit, sokak egzisztenciájá megrendült vagy összeomlott. Ezzel szemben a legfelső rétegek szinte ugyanúgy éltek, mint a háború előtt, legfeljebb nyaralási és vásárlási szokásaikon kellett némileg változtatniuk.

A háborús években sokat szenvedő társadalom fogékonyra vált a bűnbakképzésre, s a hadiszállítókat, bankárokat, árdragítókat, feketézőket övező ellenszenvet nem volt nehéz rátolni „amblokk” a zsidóságra, építve a hagyományos előítéletekre és sztereotípiákra. A zsidóságot érintő egyik legérzékenyebb, sokat hangoztatott vád az volt, hogy „ellőgják a háborút”, kevesebb áldozatot hoznak a hazáért, mint az elvárható volna, beleértve a katonai helyállást és véráldozatot. „Menjünk végig a frontok gyűrődéseiben, s tapasztaljuk meg, hogy minél közelebb jutunk a tűzhöz, annál több ott a keresztény nép, s minél hátrébb kerülünk, annál több ott a zsidó. Az pusztul, ez óvja az irháját - írta 1918-ban *Prohászka Ottokár* katolikus püspök a témának szentelt cikksorozatában. „A világháborúnak már az első éveiben lángra lobban a kihavvadtak látszó antiszemitizmus.[!] A harctéren küzdő magyarság hamarosan rádöbben arra, hogy a frontkatonák soraiban igen gyéren találkozik zsidókkal, viszont annál bőségesebben a hadtápterületen, a biztonságos beosztásokban és a felmentettek között.” - állította később könyvében a fajvédő *Kolosváry-Borcsa Mihály*, a Horthy-korszak meghatározó sajtópolitikusa, az Imrédy-kormány sajtófőnöke. „Am baloldali gondolkodók között is jellemző volt ez a nézet. *Agoston Péter*, a szociáldemokrata jogtudós, aki a fronton szerzett tapasztalatai alapján kezdett el a zsidókérdéssel foglalkozni, kéziratban megmaradt naplójában a következő megjegyzést tette: „A nagyközönségnek az a véleménye, hogy a zsidók minden módon kibújnak a harctéri szolgálat alól, a tényeknek megfelel. De hát kibújik a nemzsidó is, csakhogy a nemzsidónak kevesebb az eszköze arra, hogy célt érjen.” Az ilyen és ehhez hasonló vélemények igen gyakoriak voltak a korabeli sajtóban. A kiváló statisztikus *Kovács Alajos* saját számításai alapján azt állította, hogy „a zsidók csak félfannyi véráldozatot hoztak, mint amennyi őket népességi arányuk szerint kötelezte volna.”

Meg kell jegyezni, hogy a háborúban elesettek számával és összetételével kapcsolatban nem állnak rendelkezésre pontos és megbízható statisztikák, így csak hozzávetőleges és becslült adatokra támaszkodhatunk. A háború alatt ugyanis hazánkban nem készült ilyen összeírás, nem úgy, mint Németországban, ahol a hadügyminisztérium már 1916-ban elrendelte a felekezeti felmérést, hogy megvizsgálják, igazak-e azok az állítások, miszerint a zsidók kibújnak a frontszolgálat alól. Ez volt a hírhedt „Judenzählung” (zsidószámlálás), amit a németországi zsidók érthetően megdöbbenve fogadtak. A Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal 1920. december végi adatfelvétele - korlátai ellenére - viszonylag megbízható anyagot szolgáltat a trianoni Magyarországra vonatkozóan az elesettek korosztályi, foglalkozási és felekezeti megoszlásával kapcsolatban. Az adatok alapján nem kétséges, hogy a kiugróan legnagyobb veszteséget a gyalogsághoz bevonult agrárnépesség szenvedte el. A felekezeti különbségek is jelentősek: a férfialakosság mintegy 42-46,5 ezrelékét tette ki az embervesztés a katolikusok és a protestánsok (reformátusok és evangélikusok) között, míg az izraeliták között csak ennek felét, 22 ezrelékét.

Az eltérő felekezeti arányok társadalomtörténeti okokkal magyarázhatók. Figyelembe kell venni, hogy a háború kitörésekor a zsidók között az átlagnál kevesebb volt a kiképzett katoná, másrészt gazdasági okok miatt, foglalkozásuk alapján könnyebben mentesíthették magukat a katonai szolgálat alól, főként azok, akik még nem is voltak kiképezve. A bevonult zsidók többsége viszont valószínűleg ugyanúgy teljesítette katonai kötelességét és engedelmességet a parancsoknak, mint a többiek. *Habsburg József főherceg* a következőket írta ezzel kapcsolatban Szabolcsi Miksának a harctérről: „Igen sok alkalom volt zsidó vallású katonáinkat megfigyelni, és nem láttam különbséget köztük és más katonáim között [...] Magyar fiúk közt, mint igazi magyarok, vállvetve küzdöttek a vérengző szerbek és a hatalmas orosz ellen; a dicsőségben egyenlő részük van hős bajtársaikkal.” Ugyanakkor az is igaz, hogy képzettségük és foglalkozásuk alapján a bevonult zsidó katonák és tartalékos tiszték jelentős része nem a frontvonalba került, hanem irodába, hadtápl- vagy vonatszolgálatokhoz, gazdasági beosztásokba vagy egészségügyi területekre, oda tehát, ahol kisebb volt az embervesztés. Igaza lehet Deák Istvánnak, aki így fogalmaz a kérdésben: „Feltehetőleg ugyanannyi a valószínűsége annak, hogy a zsidók kétségesen mentek a frontra, részint a Monarchia iránti lojalitásból, részben az oroszoktól való félelmükben, mint annak, hogy pacifista vallási hagyományaiknál, a katonai szellemtől távol álló életmódjuknál vagy kereskedelmi és egyéb nem testi munkán alapuló foglalkozásaiknál fogva megkísérelték elkerülni a katonai szolgálatot.”

Szabolcsi Miksa, a zsidóellenes támadásokra reagálva lapjában a jelenség magyarázata helyett a zsidóság relatíve kisebb embervesztését is megkérdőjelezte, ami nem volt szerencsés. Hiába számolt be az Egyenlőség rendszeresen a zsidók katonai helyállásáról és hősiességéről, a közvélemény nagy részét ez nem győzte meg. A háború által felforgatott, nélkülözhető társadalom fogékonyra vált a bűnbakképzésre, és egyre többen okolták a zsidókat a szenvedésekért. Az alább közölt levéltári források arra utalnak, hogy a zsidókra vonatkozó vádak, mi szerint lógósok, s ahol csak tehetik, kihúzzák magukat a harctéri szolgálat alól, a háború végére az alsóbb társadalmi rétegek körében is elterjedtek.

Fáy csendőrfőhadnagy 1918. április 20-án kelt losonci jelentése szerint falun az a hír járja, hogy a zsidó boltokban „3-4 egészséges, harcterre való felmentett fiatal erős ember van, aki ok nélkül, csupán gyávaságból eszközölte ki felmentését.” A jelentés következménye, hogy *Szurmai Sándor* honvédelmi miniszter, aki 1917 februárjában váltotta Hazai Samut a tárca élén, az izraelita vallású felmentettek ellenőrzésére és a nógrádi néphangulat lecsillapítására bizottságot küldött ki *Fráter Jenő* honvéd huszárezredes vezetésével. Erről 1918. június 16-án átiratban értesítette *Teleszky János* pénzügyminisztert, hivatkozva az állítólagos visszaélésekre. **(Lásd az 1. számú forrást!)** Csatolva megküldte neki a belügyminiszter 1918. május 21-ei átiratának másolatát, melynek tárgya a Nógrád vármegyei néphangulatról szóló Fáy-féle jelentés. **(Lásd a 2. számú forrást!)**

A(z) Adobe Flash Player érték már nem támogatott

1. A honvédelmi miniszter átirata a Nógrád vármegyei izraelita vallású katonai szolgálat alól felmentett személyek bizottsági ellenőrzéséről.

Az irat jelzete: MNL OL K 255-1918-5-4855

Fáy főhadnagy jelentésében az V. számú csendőrkörület Losonci szakaszánál megtartott szemleutazásai tapasztalatáról számolt be. Állítása szerint a parasztok és a munkások végsőkéig el vannak keseredve, mert miközben a háború viszontagságait és nélkülözéseit viselik, úgy érzik, hogy a zsidók nem veszik ki arányos részüket a háborús terhekből. Az a közvélekedés terjedt el, hogy a zsidók kibújnak a háborús kötelezettségek alól, és míg mások szenvednek, nélkülöznek, közülük sokan a háború alatt is üzletelnek és gazdagodnak, s miközben a sok egyedül maradt paraszttárszony urát még szabadságra sem engedik haza, hogy földjét megművelhesse, közben „a zsidónak mindent szabad, attól nem requírálnak olyan szigorral, annak van gabonája.” A felháborodott bányászok között az a beszéd járta, hogy majd a háború után rendet tesznek a zsidók között, majd bosszúból „megapasztják egy kicsit a számukat.”

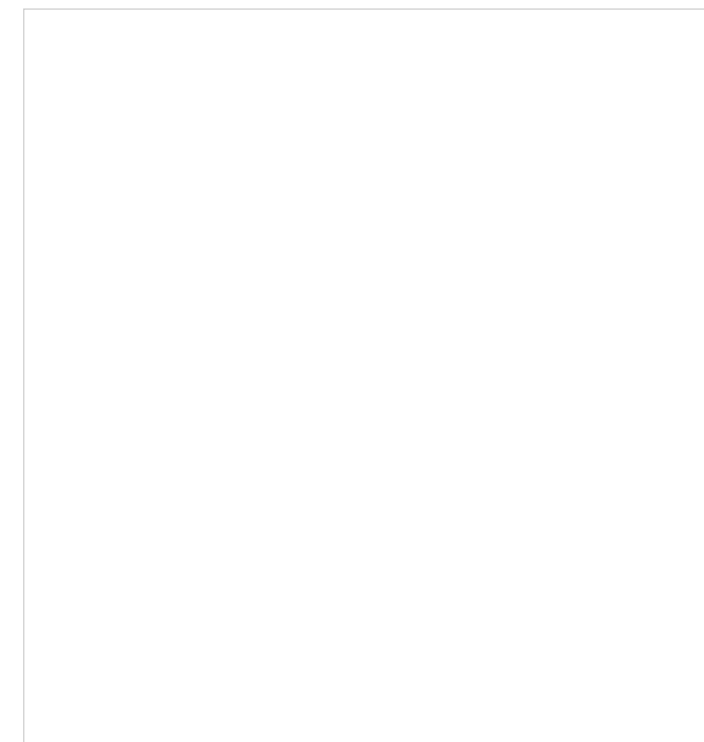
A(z) Adobe Flash Player érték már nem támogatott

2. A belügyminiszter átirata a honvédelmi miniszternek a Nógrád vármegyei néphangulatról szóló jelentéssel.

Az irat jelzete: MNL OL K 255-1918-5-4855

A belügyminiszter a jelentést tartalmazó átiratában azzal a javaslattal fordult a honvédelmi miniszterhez, hogy „az izraelita vallású felmentéseknek esetleges revízióját elrendelni méltóztassék.” A honvédelmi miniszter átiratában közölte a felmentések ellenőrzésére és a hadkötelezettséggel kapcsolatos visszaélések kivizsgálására felálló bizottság összetételét, s egyben felkérte a pénzügyminisztert, hogy tárcája részéről jelöljön tagot a bizottságba. Ez utóbbi június 20-án meg is történt, a pénzügyi tárca *dr. Havas Jenő* miniszteri titkárt delegálta. A vegyes összetételű revíziós bizottságba egy-egy tagot adott a hadügyminisztérium, a belügyminisztérium, a kereskedelemügyi minisztérium, valamint a honvédelmi minisztérium 21. osztálya, s a bizottság elnökévé Fráter Jenő huszárezredest nevezte ki a honvédelmi miniszter.

A bizottság június 25-én kezdte meg a ténykedését Losoncon, tudhatjuk meg Fráter július 4-én kelt jelentéséből. **(Lásd a 3. számú forrást!)** A losonci polgármesteri hivatalban Fáy Gyula csendőr főhadnagy „32 oly losonci legnagyobb részét izraelita egyént nevezett meg, akiknek otthon tartózkodása a lakosság szemében visszatetszés szül.” A bizottsági vizsgálat megállapította, hogy a 32 személy közül csak 17 fő volt felmentve katonai szolgálat alól. Ezenkívül két rokkantat már elbocsátottak a katonaságtól, további két fő pedig már túl volt a katonaköteles koron. A maradék 11 tényleges szolgálatot teljesített, ám Fáy főhadnagy, valamint Wagner Sándor losonci polgármester és Kuzma Andor losonci rendőrkapitány olyan információval szolgált, hogy többségük a 25. gyalogezred pótezred parancsnokságától „úgyszólván állandó szabadságot élvez, úgy hogy az illetők Losonczon katonaruhában részint polgári foglalkozásaikat úzik, részint pedig a kávéházakban töltik idejüket.”

3. A Nógrád vármegyei felmentettek ellenőrzésére kiküldött bizottság jelentése.

Az irat jelzete: MNL OL K 255-1918-5-5847

A losonci polgármester és a rendőrkapitány egybehangzó véleménye szerint a 17 felmentetből 12 fő felmentése indokolt és közérdekből szükséges, öt fő felmentését azonban nem tartották indokoltnak és visszavonását javasolták. Úgy ítélték meg, hogy „közülük hárman foglalkozásukban feltétlenül, kettő pedig pótlás mellett nélkülözhető”. Az öt fő közül hármat személyesen is beidézték és kihallgatták a bizottság. Két zsidó kereskedő felmentését ezután hatálytalanították. Egyikük, *Sacher Gyula* tisztviselőként dolgozott *Lówy Adolf* gabonabizományos cégénél. Mivel a cég irodájában többen dolgoztak, Lówy három felmentett fia, valamint egy katonaköteles koron túli alkalmazott, ezért Sacher felmentését a bizottság érvénytelenítette, s 48 órán belüli bevonulásra kötelezte. Hasonlóképpen járt el a bizottság *Kohn Márkus* esetében is, aki a jelentés szerint kisforgalmú fűszerüzlettel rendelkezett, ahol általában a felesége dolgozott, a tulajdonos csak ritkán tartózkodott az üzletben. Másképp döntött viszont a bizottság a harmadik személy, *Lengyel Dezső* esetében. Mivel ő egyedül gazdálkodott ipolygalsai bérelt birtokán, s oda naponta kijárt Losoncra, ezért felmentését indokoltnak minősítették. A negyedik személyt, *Somló Náthánt*, a Fronciere Biztosító Intézet losonci fióktintézetének főtitkárát a „pótlás mellett nélkülözhető” kategóriába sorolták, s felmentési idejét korlátozták az 1918. augusztus 31-ig terjedő időszakra.

A bizottsági jelentés alapján a honvédelmi miniszter 1918. július 23-án értesítette a Franciere Biztosító Társaság vezérigazgatóságát Somló Náthán felmentésének a korlátozásáról, és kérte pótlását más, szolgálatra alkalmatlan vagy hadköteles koron túli, idősebb személlyel. **(Lásd a 4. számú forrást!)**

4. A Fönciere Biztosító Társaság vezérigazgatósága értesítése Somló Náthán felmentésének korlátozásáról.

Az irat jelzete: MNL OL K 255-1918-5-5847

Az ötödik személy, akinek felmentését kifogásolták, a losonci Általános Bank ügyvezető igazgatója, *dr. Bazovszky Lajos* nem zsidó volt, hanem evangélikus szlovák (szlovák neve Ľudovít Bazovský), akiről a jelentés csak annyit jegyzett meg, hogy a losonci polgármester és a rendőrkapitány szerint „megbízhatatlan pánszláv agitátor hírében áll”, s akinek a politikai megbízhatóságára vonatkozóan közelebbi információk beszerzését javasolta bizottság. A jelentés azonban nem említi meg sem szlovák származását, sem felekezeti hovatartozását, és tevékenységéről és a helyi elittel való konfliktusáról is hallgat. Annyit mindenesre érdemes megemlíteni róla, hogy ügyvédként került Losoncra, ahol 1909-ban megalapította az Általános Bankot, s annak elnöke lett. Mivel szlovák identitását öntudatosan vállalta, a helyi magyar társadalmi elit kirekesztette, s valóságos lejárato hadjárat indult ellene még a háború előtt, még a városi képviselőtestületből is kizárták.

Mint a 14 oldalas bizottsági jelentésből kiderült, a revíziós bizottság kiszállt több nógrádi településre, Balassagyarmaton és Salgótarjánon kívül Poltárra, Vilkéré és Fülekelecsénybe is. Meghallgatott több járási főszolgabíró, községi bírót és jegyzőt, számos felmentett, illetve szabadságolt katona ügyét vizsgálta, több felmentést hatálytalanított, másokat helyben hagyott. Fráter jelentésében megjegyzi, hogy néhány személy feltűnően sűrű szabadságolása miatt intézkedett, hogy „nyilvántartassanak, s amennyiben újból haza szabadságoltatnának”, erről ő maga értesítést kapjon. Azt is jelentette, hogy több helyi notabilitás szerint a lakosság körében fokozza az elégedetlenséget, hogy „míg az ő hozzátartozóik évek óta frontszolgálatot teljesítenek, addig az odavaló izraelita egyének, mint bevonult katonák pótzászlóaljakhoz beosztva „úgyszólván állandó szabadságot élveznek, s otthon tovább is polgári foglalkozásaikat űzik”. Ezért „a néphangulat megnyugtató céljából azt tanácsolja, hogy a Nógrád vármegyei póttesteknél szolgáló, „arcvonalbeli szolgálatra nem alkalmas izraelita vallású egyének lehetőleg ne lakóhelyükön teljesítsenek szolgálatot, hanem más alakulathoz osztassanak be [...] a nélkül, hogy az előírt szabadságon kívül is hazabocsájtassanak.” Javasolja azt is, hogy a katonai parancsnokság utasítsa a kassai munkásgyűjtő parancsnokságot, hogy „a saigótarjáni kőszénbányához ne odavaló izraelita egyéneket vezényeljen ki”. Az eddigi felmentési gyakorlattal kapcsolatban a jelentés kifogásolja, hogy a Haditermény Rt és a különböző központok a főispán kikerülésével terjesztették fel a felmentettek névsorát, azt csak a Kereskedelmi és Iparkamara véleményezte. A felmentési visszaélések megakadályozása érdekében azt tanácsolja, hogy - a korábbi gyakorlattal szakítva - ezentúl a főispán véleményezze a felmentéseket.

Címkék:

[Osztrák-Magyar Monarchia](#) ^[2]

[I. világháború](#) ^[3]

[Magyar Általános Hitelbank](#) ^[4]

[Weiss Manfréd konzern](#) ^[5]

[Nógrád](#) ^[6]

Kiadás: 14. évfolyam (2014) 5. szám

Forrás webcím: https://www.archivnet.hu/hadtortenet/logosok_vagy_bunbakok_katonai_szolgalat_aloi_felmentett_zsidok_ellenorzes_e_1918ban.html

Hivatkozások

[1] https://www.archivnet.hu/hadtortenet/logosok_vagy_bunbakok_katonai_szolgalat_aloi_felmentett_zsidok_ellenorzes_e_1918ban.html

[2] <https://www.archivnet.hu/cimkek/osztrak-magyar-monarchia>

[3] <https://www.archivnet.hu/cimkek/i-vilaghaboru>

[4] <https://www.archivnet.hu/cimkek/magyar-altalanos-hitelbank>

[5] <https://www.archivnet.hu/cimkek/weiss-manfred-konzern>

[6] <https://www.archivnet.hu/cimkek/nograd>